

Hadžija HADŽIABDIĆ

Sarajevo

E-mail: hhadziabdic@arhivbih.gov.ba

Stručni rad/Professional article

UDK/UDC:94(497.6 Tuzla)“18/19“ Šabotić I. (049.3)

**Izet Šabotić, ŽIVOT, LJUDI I DOGAĐAJI: Tuzla na razmeđu
19. i 20. stoljeća, Centar za istraživanje moderne i savremene
historije, Tuzla 2019, 383 str.**

Nastavljajući svoju naučnu i istraživačku djelatnost na polju društvenih nauka dr. sc. Izet Šabotić¹, vanredni profesor iz Tuzle, objavio je još jednu vrijednu knjigu *ŽIVOT, LJUDI I DOGAĐAJI: Tuzla na razmeđu 19. i 20. stoljeća*. Navedena knjiga obrađuje događaje vezane za lokalnu historiju Tuzle u tom periodu.

Kraj osmanske vlasti i početak uspostave austrougarske uprave odredili su historiju Bosne i Hercegovine pa tako i Tuzle. Rad prati hronološki život „običnih“ ljudi u Tuzli u prelomnim događajima na prelazu iz 19. u 20. stoljeću sa akcentom na političke, kulturne, privredne, socijalne i društvene promjene u jednom burnom vremenu i njihov uticaj na život običnih ljudi.

Korištenje neobjavljenih izvora u relevantnim ustanovama Arhivu Bosne i Hercegovine, Arhivu Tuzlanskog kantona i Gazi Husrevbegovoj biblioteci, knjizi daje dodatni naučni karakter i vrijednost.

¹ Dr. sc. Izet Šabotić objavio je niz stručnih i naučnih radova. Autor i koautor je više knjiga i udžbenika. Uposlenik je Filozofskog fakulteta u Tuzli u zvanju redovnog profesora.

Pored *Predgovora* (5-8), na bosanskom i engleskom jeziku knjiga *ŽIVOT, LJUDI I DOGAĐAJI: Tuzla na razmeđu 19. i 20. stoljeća* podjeljena je na četiri međusobno povezana i podijeljena poglavlja koja hronološki prate historiju Tuzle u navedenom periodu.

U *Uvodu* knjige, (9-12), autor daje elementarne podatke o Tuzli, koja je na razmeđu 19. i 20. stoljeća pod područjem Tuzle podrazumjevala tadašnji okrug Tuzla, koji se u geografskom smislu prostirao na sjeveru do rijeke Save, na istoku do rijeke Drine, na zapadu do rijeke Bosna i na jugu do planina Zvijezde odnosno rijeke Krivaje. U okrug Tuzla ulazili su sljedeći kotarevi: Bijeljina, Brčko, Gračanica, Gradačac, Bosanski Šamac, Kladanj, Maglaj, Srebrenica, Tuzla, Vlasenica i Zvornik. Ovo područje je predmet autorovog istraživanja. Prema popisu iz 1910. godine u tuzlanskom okrugu živjelo je 425.496 stanovnika, a u samoj Tuzli 12.535 stanovnika, kojeg je sastavio Statistički odjel Zemaljske vlade sa preglednom kartom konfesija.

U prvom poglavlju *Tuzla u osmanskome periodu-kratak osvrt*, (13-24), autor na veoma stručan način navodeći mnoge historijske izvore i citate iz stručne literature govori o periodu kada se tuzlansko područje našlo u sastavu Osmanskog Carstva. Prostor Tuzle Osmanlije su osvojile 1474. godine i u kontinuitetu su ga držale sve do okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine od strane Austro-Ugarske monarhije.

U vrijeme višestoljetne osmanske uprave Tuzla je imala značajnu društveno-političku i privrednu ulogu kao jedno od značajnih središta Zvorničkog sandžaka, a potom sjedište Tuzlanskog kadiluka, a od sredine 19. stoljeća i kao administrativno upravni centar Zvorničkog sandžaka-kajmakamluka. Autor je tekst obogatio mnogim fotografijama ličnosti i sakralnih objekata.

Ovaj period prošlosti Tuzle vezan je za migracije i doseljavanje stanovništva u Tuzlu iz zapadne Srbije i Užica. Autor nabroja brojne porodice koje su se naselile u ovom području.

U drugom poglavlju *Vrijeme zaokreta - Tuzla u austrougarskom periodu (1878-1914)*, (25-85), autor kroz više podnaslova obrađuje navedeni period.

Uspostava vlasti na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, pa tako i u Tuzli, zatekla je jedno tradicionalno društvo u privrednom i društveno-političkom životu. Austrougarska vlast radila je na pretvorbi tog društva iz poljoprivredno-feudalnog u industrijsko društvo. Politički i strateški značaj Tuzle prema Srbiji, i njena bogata nalazišta soli i uglja i značajni potencijali poljoprivredne proizvodnje prepoznati su od austrougarske uprave.

Modernizacija koja je zahvatila Tuzlu gotovo u svim segmentima, posebno u privredi, uzela je učešće u izmjeni etničke strukture stanovništva. U Tuzlu se doseljavaju vojnici i radnici koji su bili važan faktor u uspostavljanju austrougarske vlasti.

Uspostavljanjem uprave, Austrougarska monarhija nametnula je i specifičan razvoj kulturno-prosvjetnog i nacionalno-političkog života u Tuzli. Do

Prvog svjetskog rata u Tuzli su osnovana 43 različita udruženja, od kojih njih 18 nije bilo zasnovano na nacionalnoj osnovi.

Nesigurnost na granici prema Srbiji bila je primjetna svo vrijeme austrougarske uprave. Incidenti su bili svakodnevno i o njima postoje brojni izvještaji. Vjerske tenzije bile su izvjesne od same uspostave te vlasti. Zemaljska vlada težila je potpunoj kontroli nad vjerskim ustanovama.

Zbog svojih prirodnih bogatstava, privredni razvoj Tuzle i njenog šireg područja išao je ubrzanim tokom. Izgradnja željeznice, solane, otvaranje rudnika, eksploatacija šume i drugih industrijskih objekata ubrzali su razvoj ovog područja.

Socijalna struktura stanovništva tuzlanskog kraja nakon okupacije se mijenja. Raste broj doseljenika u tuzlanski kraj. Po socijalnoj strukturi stanovništva Tuzla je spadala među 25 gradova, od 66, u Bosni i Hercegovini u kojima je više od polovine građana nalazilo egzistenciju izvan poljoprivrede.

U vrijeme austrougarske uprave politički život u Tuzli odvijao se u dva pravca. Prvi je bio uključivanje domaćeg stanovništva u institucije nove vlasti, a drugi, djelovanje u okviru vjerskih, nacionalnih i političkih pokreta. Prvi je forsiran od strane države, a drugi je iniciran od strane naroda. Do aneksije 1908. godine politički život se razvijao unutar nacionalnih nepolitičkih društava, kada se prešlo na političko organizovanje.

U Sarajevu se već 6. oktobra saznalo za aneksiju. Sve telefonske i telegrafske veze sa Sarajevom bile su blokirane od 7. do 11. oktobra. Srbiju je nakon aneksije zahvatila ratna psihoza, a u Sandžaku je aneksija izazvala veliko uznemirenje i psihozu. Vlast se plašila da će aneksija pokrenuti novi talas iseljavanja, što se i desilo.

Situacija u vezi aneksije brzo se smirila. Iseljavanje je bilo oblik pasivnog političkog nezadovoljstva aneksijom. Iseljenici su se pri iseljavanju najviše zadržali u Novopazarskom sandžaku, te Kosovu i Makedoniji.

Ratna zbivanja tokom Balkanskih ratova imala su krupne posljedice na Bosnu i Hercegovinu. Područje Balkana se 1914. ponovo našlo u fokusu politike velikih sila, Srbija se naoružava što je bio znak za skori nastavak balkanskih ratova.

Od navedenih i drugih događaja Tuzla nije bila izolirana. Tako je zatečeni etnički trougao proširen doseljavanjem Nijemaca, Mađara, Čeha, Poljaka, Jevreja i drugih. Orjentalni izgled grada nije se izgubio ali povremeno dobija dodatne evropske karakteristike. Promjene u strukturi stanovništva najlakše je pratiti na osnovu popisa stanovništva koje je u četiri navrata provela austrougarska vlast.

Broj stanovnika u Tuzli stalno se povećavao, ali prilikom popisa nisu uračunati vojnici i činovnici, tako da je sa 5.119 po popisu iz 1879. godine, broj po popisu iz 1910. godine povećan na 12.353 stanovnika. Sve to je pratilo i demografske promjene tako da je broj Muslimana u procentima po popisu iz 1879. godine sa 76,54%, 1910. godine pao na 47,43%.

U trećem poglavlju *Tuzla u pozadini ratnih dešavanja (1914-1916)*, (87-238), autor kroz više podnaslova prikazuje društveno-političku situaciju u tuzlanskom kraju u pomenutom razdoblju.

Dr. sc. Šabotić u ovom poglavlju na dosta interesantan način govori o: Tajnim tuzlanskim džačkim organizacijama, Sarajevskom atentatu, Odjeku Sarajevskog atentata u Tuzli, Nemirima u vrijeme priprema za rat, Životu ljudi u zaleđu ratnih događaja, Sudskim procesima i njihovom odjeku u Tuzli, zatim o životu ljudi u ratnoj 1915. godini, Zaoštravanju krize i ratnim dešavanjima, Ratnom školstvu, Krizi da se preživi i Tuzla u 1916. godini, kada je front bio sve dalji, a životne prilike sve teže.

Autor je navedeno poglavlje obogatio sa dosta fotografija, izvoda iz štampe, citirao brojne dokumente sa njihovim faksimilima koji govore o Tuzli tog vremena.

U četvrtom poglavlju *Slom društva - Tuzla u vrtlogu 1917. i 1918. godine* (239-340), autor kroz veoma stručne podnaslove i tekstove govori o navedenom periodu. Tu su podnaslovi: Prilike u ratnoj 1917. godini, Školstvo u 1917, Socijalne prilike u pozadini Velikog rata, U iščekivanju mira – Tuzla u 1918, Privredne prilike u tuzlanskom kraju u vrijeme Prvog svjetskog rata, Završne ratne operacije i njihov odraz na prilike u tuzlanskom kraju i Uspjesi i ratna stradanja u Prvom svjetskom ratu.

Svaki od podnaslova može biti zasebna stručna publikacija, zbog toga što je autor naveo brojne fusnote i literaturu koja može poslužiti budućim istraživačima da lakše dođu do nje.

Treća ratna godina najviše je zapamćena po gladi, kada je najviše umrlo starih osoba i djece do 10 godina starosti. Iako su vlasti preduzimale neke mjere, one nisu imale velikog uspjeha.

Gradska uprava Tuzla radila je veoma odgovorno u ratnim uslovima što pokazuju brojni podaci o njihovom radu. Na sjednicama gradskog vijeća raspravljalo se o svim pitanjima i preduzimane su potrebne aktivnosti. Vjerske prilike u ratnim uslovima igrale su značajnu ulogu. O svim promjenama u vezi postavljenja vjerskih službenika obavještavana je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. To potvrđuju brojni dopisi Okružne oblasti Tuzla Zemaljskoj vladi. I u oblasti obrazovanja Okružna oblast Tuzla susretala se sa nizom problema koje je pokušavala rješavati.

Trogodišnji rat iscrpio je sve resurse stanovništva u pozadini fronta. Nestašice namirnica, razne bolesti, nedostatak radne snage, sušni periodi i drugo, iscrpljivali su stanovništvo. U rješavanju navedenih i drugih problema, kao i rješavanje penzija ratnim udovicama bio je veliki izazov za vlast. S velikom neizvješnošću očekivao se kraj rata što su koristili razni manipulanti koji su krali i švercovali raznu robu o čemu svjedoče brojni natpisi u štampi. Veoma teška situacija bila je posebno u gradskim sredinama.

Pad industrijske proizvodnje tokom Prvog svjetskog rata osjetio se i u tuzlanskom kraju. Vojska je mobilisala preko 90% sposobnih muškaraca, pa se u privredni život uvlači veliki broj žena i djece. Veliki materijalni i ljudski gubici pogodili su sve zaraćene zemlje.

Završnica i okončanje rata bili su vezani za inicijativu stvaranja južnoslavenske države, kao i rješavanja statusa Bosne i Hercegovine u njoj.

Nuđene su i druge opcije za Bosnu i Hercegovinu. Trećeg novembra 1918. godine imenovana je prva bosanskohercegovačka Narodna (Zemaljska) vlada za Bosnu i Hercegovinu. Odlukama te vlade, pored ostalog, stvoreno je Narodno vijeće okruga Tuzla koje je provodilo odluke nove vlade.

Na pograničnim prostorima Bosne i Hercegovine, posebno prema Srbiji i Crnoj Gori, vladao je nered, u kojem su uglavno stradali Bošnjaci i njihova imovina. U Tuzlu su srpski vojnici ušli 14.11.1918. godine oko 15 sati uz doček gradskih vlasti. Uporedo sa ovim procesima tekao je i proces stvaranja jugoslovenske države. Situacija u novostvorenoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca bila je izuzetno teška. Uslijedilo je ujedinjenje južnoslavenskih zemalja 1. decembra 1918. godine u jedinstvenu državu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Tako je Bosna i Hercegovina ušla u sastav nove jugoslovenske države.

Na kraju ove vrijedne knjige *ŽIVOT, LJUDI I DOGAĐAJI: Tuzla na razmeđu 19. i 20. stoljeća* nalazi se *Zaključak*, (341-353), na bosanskom i engleskom jeziku, zatim popis *Izvora i literature* (355-365), gdje su navedeni objavljeni i neobjavljeni izvori, štampa, literatura kao i podaci sa interneta vezani za ovu temu. Zatim tu je *Indeks ličnih imena i Indeks geografskih pojmaova* (367-378), što će istraživačima olakšati korištenje izvora i literature navedene u ovoj knjizi.

Recenzenti ove nadasve vrijedne knjige *ŽIVOT, LJUDI I DOGAĐAJI: Tuzla na razmeđu 19. i 20. stoljeća* su prof. dr. sc. Senaid Hadžić, redovni profesor, dr. Safet Bandžović, naučni savjetnik, i dr. sc. Sead Selimović, vanredni profesor. *Izvodi iz recenzija* dati su na stranama 379-382. Na kraju knjige data je *Bilješka o autoru*, strana 383.

Za pisanje knjige *ŽIVOT, LJUDI I DOGAĐAJI: Tuzla na razmeđu 19. i 20. stoljeća* autor je koristio neobjavljene izvore iz veoma relevantnih institucija i to: Arhiva Bosne i Hercegovine, Arhiva Tuzlanskog kantona i Gazi Husrevbegove biblioteke Sarajevo što knjizi daje dodatni naučni karakter. Nove činjenice u neobjavljenim historijskim izvorima daju pravu sliku stanja u jednom burnom vremenu historije Tuzle i njene okoline.

Izučavanje lokalne historije veoma je značajno za bosanskohercegovačku historiografiju. Time se popunjavaju praznine u izučavanju lokalne historije Tuzlanskog okruga i daju odgovori na brojna pitanja vezana za politička, društvena, privredna, socijalna, ekonomska, kulturna, obrazovna i druga pitanja kako na ovom području, tako i u Bosni i Hercegovini. U knjizi su pomenute brojne ličnosti koje su imale važnu ulogu u Tuzli i njenoj okolini na razmeđu dva stoljeća, kada propadaju brojna carstva i stvaraju nove države u koje ulazi i tuzlanski kraj u okviru Bosne i Hercegovine.

Detaljan popis izvora i literature, kao i institucija u kojima se nalaze historijski izvori, omogućiće budućim istraživačima da lakše dođu do izvora i literature vezane za izučavanje tema kojima se bavi Izet Šabotić, i drugi autori, zbog čega je preporučujemo kako naučnoj, tako i široj čitalačkoj publici.